

Kdy jsou války rozhodující?

MICHAEL HOWARD

Války jsou vedeny, nebo by měly být vedeny pro dosažení určitých politických cílů a pro vyřešení specifických sporů. „*Nikdo nezačíná válku,*“ napsal Clausewitz, „*nebo spíše nikdo by na to neměl vůbec pomýšlet, aniž by měl sám pro sebe jasno, čeho chce takovou válkou dosáhnout a jak ji zamýšlí vést.*“ Uznával, že iracionální prvky, které nazýval „emocemi národů“, mohou hrát přinejmenším stejně důležitou roli jako racionální uvažování vlád a strategické kalkulace vojenských činitelů. Nicméně lidé se zřídka kdy – pokud vůbec – chápou zbraní (a to se týká stejně občanských jako mezinárodních konfliktů), pokud nesledují nějaký preferovaný výsledek, i kdyby nešlo o nic víc než jen o přežití jejich vlastní skupiny. Jaké jsou to tedy faktory, které jim umožňují prosazování vlastních cílů? Kdy – pokud vůbec – jsou války „rozhodující“?

V Clausewitzově době nebyla definice „války“ velkým problémem; byl to ozbrojený konflikt mezi jednotlivými a uznávanými státy. Dnes je situace složitější. Vojenská aktivita nyní nejspíše nesměřuje jakoby proti organizovaným státům, ale proti malým organizovaným subjektům – „substátním aktérům“ – a jejím cílem je získat či udržet kontrolu území, anebo svrhnout držitele moci. Definice války musí být tedy rozšířena tak, aby zahrnovala všechny ozbrojené konflikty mezi politickými entitami, ať již takovými jsou, či nejsou, anebo se prohlašují za svrchované státy. Novináři a politici často matou tento problém tvrzením, že válka může být vedena proti takovým abstrakcím, jako jsou drogy, zločinnost nebo – a to obzvláště – terorismus. Pomineme-li studenou válku, žádná z těchto uzancí nedává smysl, pokud nezahrnuje použití ozbrojené síly proti specifickým politickým protivníkům; teroristé, kteří používají teroru jako svého primárního politického nástroje, činí tak obvykle proto, že žádný jiný nástroj pro ně není dostupný.

Nechť je protivníkem kdokoli, co mají války „rozhodnout“? Vyděme opět z Clausewitz. Ten rozděloval války spíše libovolně – na „omezené“ a „absolutní“. Ty první měly dosáhnout přesného cíle, obvykle územního (jako např. v dnešní době obsazení Falklandských ostrovů/Malvín nebo osvobození Kuvajtu), ty druhé měly porazit protivníka a zničit jeho politickou nezávislost; řečeno po bumbříčkovsku, „spolknou tě a to je všechno“. Ale takové rozlišení není jednoduché. „Omezeným“ cílem může být prosté přežití, jako tomu bylo v případě Sovětského svazu za druhé světové války, anebo v případě Izraele v roce 1948 (i když rozhodně už nikoli v jeho následných válkách). V takových případech může omezený cíl vyžadovat totální nasazení. V letech 1942–1945 vedlo Japonsko „omezenou“ válku potud, pokud – podobně jako Fridrich Veliký ve slezských válkách o 200 let dříve – usilovalo pouze o udržení svých počátečních územních záborů. V obou případech však šlo o „totální“ války proti soupeřům, které je měly zničit. V takových občanských válkách jako v Severní Americe v letech 1776–1783 a 1861–1865, nebo v Irsku v letech 1920–1921, či v naší současnosti v Kosovu se cíl těch, kdož konflikt iniciují, obvykle omezuje na získání nezávislosti, ale vládnoucí moc může vést totální válku, aby tomu zabránila. Byla to neochota či neschopnost Anglie vést takovou „totální“ válku, která umožnila Spojeným státům nebo Irsku dosáhnout nezávislosti, zatímco to byla připravenost a schopnost Spojených států vést totální válku, co Konfederaci zabránilo v tomtéž?

Kromě toho může být boj za zdánlivě „omezený“ cíl jen symptomem nějakého „totálního“ cíle. Hitler zahájil druhou světovou válku se zdánlivě omezeným záměrem – „osvobodit“ německé město Danzig a zrevidovat východní hranice Německa. Ale jeho zřejmý úmysl – přejít ke zničení Polska a usilovat o nadvládu nad Evropou – donutil Brity a Francouze k přípravě „totální“ války za jeho porážku od samého počátku, v níž se na původní cíl rychle zapomnělo. Kategorie „omezených“ a „totálních“ cílů se tedy překrývají. Cíl

jedné strany může být „omezený“, zatímco cíl druhé strany je „totální“; cíl sám může být „omezený“, ale prostředky k jeho dosažení mohou být „totální“. Konečně pak „omezený“ cíl může být jen symbolem „totálního“ boje, třeba jako jím byla pro Brity v první světové válce nezávislost Belgie a ve druhé světové válce nezávislost Polska.

Pak je tu další komplikující faktor, který je velmi často zcela ignorován. Thukydides uváděl tři příčiny válek – zájem, strach a čest. „Zájem“ koresponduje dost úzce s ideou „omezených“ cílů. „Strach“ z politického (ne-li fyzického) vyhlazení v „totálních“ válkách nepochybně motivuje alespoň jednu ze stran. Ale „čest“ – ať už ve starověku, ve středověku, nebo i v raných dobách moderního válečnictví – mohla hrát jakoukoli roli. Což pak se snad tento archaický pojem v moderní době zcela nevytratil?

Vůbec ne. Jeho pojmenování může být zaměňováno výrazem „prestiž“, nebo někdy pojmem „věrohodnost“, ale pojem „čest“ hrál v historii válek 20. století roli stejně tak velkou jako v dřívějších dobách. „Zájmy“ mohou determinovat sporné otázky v „omezených“ válkách a „strach“ může vést k jejich přerůstání v „totální“ války, ale „čest“ – byť jakkoli definovaná – je tím, co vyvolává „emoce národů“. Podobně jako „strach“ odnímá totiž rozhodování z kontrolních rukou diplomatů. Rozhodnutí Velké Británie v roce 1914 splnit svou písemnou záruku vůči Belgii a svůj nepsaný závazek vůči Francii mohlo být determinováno kombinací „strachu“ (z německé hegemonie) a „zájmu“ (o zachování nezávislosti Nizozemska). Ale byl to pojem „čest“, který mobilizoval veřejné mínění a udržoval je v mobilizovaném stavu na obou stranách. Jakmile byla jednou prolita krev a v děsivých spoustách, jakékoli urovnání neodpovídající konečnému vítězství bylo líčeno jako zrada na těch, kteří již „položili své životy“. „Čest“ vyžaduje, aby byl nepřítel donucen vzdát se, přiznat svou vinu a zaplatit plnou náhradu. V podstatě totéž platilo o druhé světové válce. Jakkoli se úvahy prezidenta Roosevelta mohly týkat *zájmů* Spojených států, byla to urážka jejich *cti* v Pearl Harboru v prosinci 1941, co přimělo americký lid vložit se tak energicky do této války. Naproti tomu to byl tentýž pojem „čest“, který nutil Japonce pokračovat v boji prakticky až do záhuby, i když jim porážka hleděla do tváře.

O třicet let později, i když mohlo jít o kombinaci „strachu“ (z globálního komunismu) a „zájmu“ (o zachování vlastní kontroly na okraji Pacifiku), to byla především snaha zachovat si vlastní „věrohodnost“ vůči svým spojencům i vůči protivníkům, která přiměla Spojené státy k tomu, aby se zapletly ve Vietnamu, a která jim znesnadňovala opět vykoupat. Na Středním východě to pak byla do značné míry snaha o obnovení prestiže a důstojnosti Egypta, která přiměla egyptského prezidenta Anvara Sadata k zahájení Jomkipurské války proti Izraeli v roce 1973 (vypukla 6. 10. 1973 na Den smíření – Jom Kippur –, což je nejposvátnější den modliteb a půstu v židovském roce – pozn. překl.). A byla to jistě „čest“ spíše než nějaká představitelná úvaha o přesném zájmu, která přiměla britský lid k nadšené podpoře „expedice“ za znovuzískání Falklandských ostrovů v roce 1982. Také dnes pojem „čest“ a jeho zlý protějšek „msta“ stále hrají velkou roli v konfliktech na Balkáně i v kmenových válkách kdekoli na světě, ať již v Africe, či v Severním Irsku. Byl to jistě pocit uražené „cti“ a patrně touha po „pomstě“, jež vedly USA k překotné odvetě vůči Afghánistánu a Súdánu, když byla jejich velvyslanectví v Nairobi a v Dáresalámu v srpnu 1998 bombardována. Byli bychom pošetilí, kdybychom se domnívali, že „čest“ má dnes nějaký menší význam ve vyvolávání a prodlužování konfliktu, než tomu bylo v dobách Thukydidových.

Budou to tedy tyto thukydidovské koordináty – zájem, strach a čest –, které determinují cíl, pro nějž je válka vedena. Ale ať jde o jakýkoli cíl, prostředky k jeho dosažení ve válce jsou primárně vojenské. Takové pomocné metody, jako je ekonomický nebo psychologický tlak, mohou být použity pro snazší dosažení vojenského vítězství, ale jsou-li použity samostatně, konflikt nemůže být správně označen jako „válka“. Vojenské prostředky používané k dosažení válečných záměrů rozděloval Clausewitz i jeho nástupci do dvou kategorií: 1) *Vernichtungsstrategie* – „strategie ničení“, což znamená destrukci obranné způsobilosti nepřítele ničením jeho ozbrojených sil na bojišti; 2) *Ermattungsstrategie* –

„vysilovací strategie“, což znamená vyčerpávání protivníka za účelem zlomení jeho vůle k odporu. První strategie protivníka odzbrojuje a vydává jej doslova napospas vítězi. Druhá jej přesvědčuje, že vítězství je nemožné, anebo dosažitelné pouze za nepřijatelnou cenu.

Výsledkem první strategie je ideál, o nějž budou vojenští profesionálové pochopitelně vždycky usilovat, tj. o doopravdy „rozhodující“ vítězství na bojišti. Napoleon proto zůstává hrdinou všech vojenských nadšenců. Tajemstvím takového „rozhodujícího vítězství“ je kámen mudrců, jež vojenští činitelé ustavičně hledají. Jsou takoví, kteří věří, že byl objeven ve válce v Perském zálivu v roce 1991 a že tzv. „revoluce ve vojenství“ zajistí, aby vydržel. Ale taková vítězství na bojišti – byť naprostá – nemusejí vést k trvalému míru, jak velmi jasně ukázaly důsledky války v Perském zálivu. I Napoleona okázala vítězství u Slavkova, Jeny a Wagramu přinesla politická urovnání, která neznamenal nic víc než příměří. I ve své době byla taková vítězství výjimečná a od té doby bylo málo podobných příkladů. O výsledku americké občanské války, nemluvě již o první a druhé světové válce, nebylo rozhodnuto na nějakém konkrétním bojišti, ale v celém sledu bitev, v nichž poražená strana pozvolna a téměř doslova vykrvácela. Ve všech případech ti, kdož zahájili válku, ať již to byli konfederovaní, Němci, či Japonci, doufali v dosažení rychlého rozhodnutí na bojišti, které by protivníkům jasně ukázalo, že jejich vítězství je buď nemožné, anebo dosažitelné jen za příliš vysokou cenu. Všechny se však změnily ve vysilovací války a ty se až na některé světlé výjimky staly modelem pro válku v první polovině 20. století.

Nesmíme vůbec přehánět rozsah, do jaké míry byly bitvy rozhodující před začátkem 19. století. Edmund Gibbon famózně blahopřál své epoše k jejím „umírněným a nerozhodným“ válkám. Taková „slavná vítězství“ jako Blenheim sama o sobě nerozhodla nic, jak musel starý Kaspar s lítostí oznámit svým vnukům ve známé Southeyově poemě o této bitvě. Dlouhý souboj, který sváděla Francie a Velká Británie mezi roky 1689 a 1815 o kontrolu nad oceány a nad koloniálním bohatstvím, k němuž by ovládnutí oceánů umožňovalo přístup, byl vskutku rozhodující pro budoucnost obou národů. Tento souboj byl vleklou vysilovací válkou, kterou Francie vzdala až v době, kdy se jasně ukázalo, že nelze dosáhnout vítězství. Z historického hlediska byla napoleonská éra „rozhodujících bitev“ skutečně atypická. Její zánik byl často spojován s rozvojem zbraňové technologie, avšak nebylo to zavádění žlábkovaných ručnic, co prodlužovalo americkou občanskou válku, ani kulomety a bezzákluzová artilerie v případě první světové války. Byl to rozvoj komunikací a spolu s ním mobilizace národů. Prohrané bitvy, operační neúspěchy, které kdysi mohly být „rozhodující“, se stávaly pouhými epizodami ve válečných taženích, která mohla být donekonečna prodlužována, dokud mohly být na bojiště „dodávány“ čerstvé síly, rekrutované z početného obyvatelstva a jím fanaticky podporované; z obyvatelstva, které mohlo mít nepříliš vyříbené povědomí o národních zájmech, ale bylo snadno ovlivnitelné propagandou, působící na emoce strachu a ještě spíše na čest.

Byl to tedy nástup „lidových válek“, který činil válku „totální“ a posunoval těžiště z armád na bitevním poli na lid, na jehož trpělivé vytrvalosti a podpoře záviselo trvání války. A v takové válce bylo stále těžší dosáhnout „rozhodnutí“. Musela být zničena nejen armáda, ale i vůle nepřátelského lidu. Když se na podzim roku 1870 pruské vrchní velení, ačkoli během necelého měsíce na hlavu porazilo francouzské armády, stále ocitalo v konfrontaci s francouzským obyvatelstvem, které se vůbec nesmířovalo s porážkou, americký generál Philip Sheridan na základě vlastní zkušenosti z občanské války (a patrně i z indiánského způsobu válčení) poradil Bismarckovi, aby nenechal francouzskému lidu „nic než oči pro pláč“. Jeho radou se pak řídily všechny válčící strany – pokud to bylo v jejich silách – v obou světových válkách 20. století.

Zda jsou války „omezené“ nebo „totální“, tedy patrně příliš nezávisí na původním cíli, pro něž jsou vedeny, ale spíše na charakteru společnosti, která je vede, a zejména na stupni lidové angažovanosti ve vedení války. Čím větší je tato angažovanost, tím větší roli mohou hrát takové neracionální faktory, jako je „čest“. Předpokládalo se, že demokracie ne-

začínají války, což je v nejlepším případě hodně podmíněné zevšeobecnění. Je však nesporné, že v éře demokracie je nejen mnohem těžší války začínat, ale je také mnohem obtížnější je ukončit. Pro lidovou účast a podporu není však také nezbytná demokracie (ať je definována jakkoli). Ruský lid bojoval po tři roky (1914–1917) na podporu dynastické autokracie a další čtyři roky ve druhé světové válce na obranu totalitního režimu. V obou světových válkách německé armády s nadšenou podporou německého lidu bojovaly po léta účinně a odvážně na rozkaz nedemokratických vlád. Bylo by dnes velkým omylem domnívat se, že by lid nějakého nepřátelského státu, který nemá demokratickou ústavu západního stylu a je Západem označován jako „stát ničemů“, nepodporoval s minimálním stupněm donucení své vůdce při obraně své země proti jejím nepřítelům a že by při porážce nepokračoval ve svém rozhořčeném odporu. Dnešní Irák není žádnou výjimkou.

Již delší dobu se o málokterých válkách ve skutečnosti rozhoduje na bojišti (pokud tomu tak vůbec někdy bylo). Rozhoduje se o nich u mírového stolu. Vojenská vítězství sama o sobě neurčují výsledek válek; pouze poskytují politické příležitosti vítězům, ale i tyto příležitosti mohou být limitovány okolnostmi, jež jsou mimo jejich kontrolu. Profesor Brian Bond ve své vynikající studii *The Pursuit of Victory* upozorňuje na to, že „úspěch na bitevním poli musí ještě doplňovat přinejmenším dva závažné faktory: totiž pevná, realistická státnická politika se specifickými cíli a ochota poraženého akceptovat verdikt bitvy“ (s. 61). Studovat válku bez zřetele k okolnostem, za jakých je vedena a k jakému míru vedla, je cosi jako historická pornografie; jako studium pohlavního styku oddělené od vztahu, v jehož rámci se uskutečňuje, a od důsledků, které z něho vyplývají. To je jistě neadekvátní přístup k úvahám o válce v budoucnosti.

Takovým případem je první světová válka a mírové vyrovnání, které následovalo. Vojenské vítězství spojenců v této válce bylo tak totální jako žádné jiné v doložené historii. Jejich nepřátelé se úplně rozložili nebo kapitulovali. Protože však bylo nutné válku vést znovu o 20 let později, vzpomínka na válku samotnou zcela neobjektivně přetrvala jako připomínka vojenské nekompetentnosti a proklatého uváznutí na mrtvém bodě. Břímě nekompetentnosti nelze však svalovat na generály, kteří vedli válku, ale na politické vůdce, kteří připravovali mír. Urovnání po druhé světové válce bylo stejně nepřesvědčivé. Měli bychom si být méně jisti, že to byla „dobrá válka“, ale více si připomenout její frustrace a nezdary. V té době tu však byla „pevná, realistická státní politika se specifickými cíli“ – zničení moci nacistického Německa a císařského Japonska. Poražení *byli* přinuceni – tak jako nebyli přinuceni v roce 1918 – přijmout verdikt bitvy, být teprve fyzickým dobytím a obsazením. Byl to daleko spíše výsledek práce státníků a diplomatů než úspěchů vojáků, že vojenské vítězství vedlo k míru, který trval po více než půl století a zajišťoval rámec pro bezpříkladnou prosperitu poražených i vítězů a nevykazuje žádné známky zhroucení.

Stojí za to porovnat urovnání po druhé světové válce s rovněž úspěšným urovnáním po napoleonských válkách. V obou případech bylo cílem zničení moci obávaného státu, který se pokoušel prosadit svou imperiální hegemonii. Toho nebylo dosaženo nějakými specifickými bitvami (i když Waterloo jistě přineslo uspokojivé rozuzlení), ale vyčerpáním poražených národů po mnoha letech válčení a diskreditací jejich bojechtivých vůdců. V roce 1815 zůstala Francie nedotčena, ale mapa Evropy byla překreslena, aby byla zajištěna rovnováha moci, zabraňující jakémukoli obnovení napoleonských ambicí. Mnohem důležitější však bylo, že Francie byla rychle znovu připuštěna do kongresu mocností jako partner při zabezpečování dohody. Poplašené zvonění se mohlo ozývat v intervalech, kdy se zdálo, že vnitřní převrasy přivádějí k moci revizionistické skupiny v Paříži, ale Francie zůstávala kooperativním evropským partnerem po půl století – což je asi tak dlouhé časové období, jaké si každý prozíravý státník může troufat postihnout. Po roce 1945 byla německá moc držena na uzdě rozdělením země. Tento výsledek nebyl jistě záměrný, ale takový, jaký všechny vítězné mocnosti přijaly jako výhodnější než jakékoli jiné alternativy, třebaže se to jejich vedoucí činitelé z obezřetnosti neodvažovali říci veřejně. Nemuselo to však

fungovat, kdyby spojenecké okupační mocnosti neučinily rozdělení země a její pokračující vojenskou okupaci přijatelným stavem pro Německo, a to nalezením vůdců, kteří měli podporu vlastního lidu a zároveň byli připraveni spolupracovat s vítězi s rozličnou efektivností a entuziasmem. Jistěže lze těžko přirovnávat ochotu Spolkové republiky Německo akceptovat partnerství s dřívějšími protivníky k filozofickému přijímání sovětské hegemonie obyvatelstvem NDR. Nicméně oba společenské útvary přijaly výsledek druhé světové války jako nezvratný, včetně doprovodného přesunu zhruba 12 milionů Němců z Východu na Západ, který byl nepochybně největším příkladem „etnického čištění“ Evropy. Závažná *revanšistická* hrozba se však v Německu vůbec neprojevila, tak jako se po první světové válce vynořovala z důvodů daleko triviálnějších.

Co se tedy udělalo špatně po první světové válce? Proč nebylo vítězství spojenců v roce 1918 „rozhodující“? Nebyli Němci dostatečně poraženi, nebo dostatečně smířeni? Asi obojí. Určitě nazakusili hrůzy války z první ruky, jako je zakusili o čtvrt století později; jejich armády ve skutečnosti všude vítězily s výjimkou tří úplně posledních měsíců války. Problém spočíval v tom, že německý národ „neinternalizoval“ svou porážku. Vůdci, vynesení vzhůru revolucí v roce 1918, postrádali domácí věrohodnost, a když zdráhavě podepisovali Versailleskou mírovou smlouvu (a spolu s ní v některých případech i vlastní rozsudky smrti), neměli podporu národa, který podle svého tvrzení reprezentovali. Německý národ se cítil Versailleskou mírovou smlouvou *zneuctěn*, a to její imputací „válečné viny“, kterou nikdo z Němců nepřijímal. Přinutit je k jejímu akceptování by znamenalo postavit proti nim tak silnou vojenskou váhu, aby alespoň po jednu generaci nebyli s to podniknout nic pro zvrácení verdiktu – stejně jako Bismarck přinutil Francouze tím, že je zbavil spojenců, k přijetí ponížení z roku 1871. Každá vláda (a to bez ohledu na její politickou orientaci), která by se zavázala pomstít toto ponížení a s tímto cílem obnovit německou vojenskou moc, si proto mohla být jista velkou lidovou podporou, stejně jako si jí byli jisti nacionální socialisté.

Takže existují přinejmenším dvě podmínky nezbytné k tomu, aby použití vojenské síly bylo rozhodující. Za prvé, poražený národ musí akceptovat fakt porážky a pochopit, že neexistuje žádná šance pro zvrácení verdiktu v dohledné budoucnosti, ať již vojenským znovuožitím, obratnou diplomacií, či mezinárodní propagandou. Za druhé, musí mu být umožněno vyrovnat se s porážkou tím, že s ním bude dříve či později jednáno jako s partnerem při organizování nového mezinárodního řádu. Cti musí být učiněno zadost, aniž by poražené národy byly masakrovány nebo nuceny k trvalé porobě. To znamená, že úřadující vláda poražené mocnosti musí akceptovat porážku a o tomtéž musí přesvědčit i svůj národ a nadále s ní musejí vítězové jednat s respektem; anebo že je nahrazena jiným vedením, které je kooperativní vůči vítězům a nezávisle na tom má i důvěru vlastního lidu. Noví vůdci nesmějí být zkrátka považováni za „zrádce národa“, kteří se sami stávají terčí nových hnutí odporu, jako byli Michael Collins v Irsku a Matthias Erzberger v Německu. Bylo jednou z mnoha chyb britského plánování suezské operace v roce 1956, že ačkoli konečným cílem britské vlády bylo „svržení Násira“, neměly příslušné orgány žádnou představu o tom, kdo by měl zaujmout jeho místo. Přitom ačkoli nebylo britským záměrem „svrhnout Galtieriho“ při znovudobývání Falklandských ostrovů, „ztracená“ válka sama o sobě stačila zdiskreditovat jeho režim a přivést k moci přístupnější vedení, s nímž bylo možné dojednat mír a ten udržet.

Souhrnně řečeno, problém může být nejlépe posouzen při zvažování celého spektra možností, což je realističtější způsob analýzy předmětu než nějaké svévolné rozlišování „totálních“ a „omezených“ válek. Jedním extrémním případem jsou rituální konfrontace, v nichž nehraje významnou roli ani strach, ani zájem a cti může být učiněno zadost s minimálním krveprolitím. Antropologové se domnívají, že takovéto konfrontace rozhodně nebyly vzácné v tzv. „primitivních“ společnostech, ačkoli dnes jsou jejich ekvivalenty (např. fotbalová utkání) považovány za zdravé a potřebné odreagování převážně mladistvé agrese. Druhým extrémem jsou války za opravdové vyhlazení, v nichž jsou přemoženi vy-

vražďování v masových aktech genocidy a jejich země jsou buď pustošeny, nebo zabírány dobyvateli. Tyto konflikty byly dost běžné ve starověku, ale jsou známé i z nedávnějších časů. Velmi se tomu blíží vzájemné masakry Hutů a Tutsiů, stejně jako epizody z válek o evropské koloniální osady, v neposlední řadě v Novém světě. I když však vyloučíme tyto extrémní příklady, můžeme nalézt mnoho podobných příkladů v téměř živoucí paměti.

Vezměme právě druhou světovou válku v Evropě. V letech 1939–1941 zde Hitler vedl relativně „omezenou“ válku na západě a „totální“ dobytčnou a koloniální válku na východní frontě. Jeho vítězství na západě v roce 1940 jej učinilo pánem Evropy a toto vítězství mohl zvrátit jedině zásah Spojených států. To byl výjimečně důsledek jedné rozhodující bitvy, jaká si zasloužila srovnání se Slavkovem, Wagramem či Sadovou a která vedla k bezprostřední kapitulaci kontinentálních protivníků Německa a k uzavření míru podle podmínek vítěze. Nakonec však nebyla „rozhodující“, protože Velká Británie zůstala neporažená a (stejně jako po Slavkově a Wagramu) širší válka pokračovala. Nicméně – stejně jako Slavkov a Wagram – operační vítězství Hitlerových armád mu umožnilo politické urovnání, které samo o sobě mohlo učinit další válku zbytečnou. V roce 1940 národy Evropy neměly totiž chuť k další válce. V každé zemi se vynořovaly elity, které byly ochotny akceptovat a podepřít německou hegemonii, kdyby zajistila mír a prosperitu pro jejich vlastní národy, a to se mohlo docela dobře uskutečnit. Poté, kdy byly armády Velké Británie poraženy na každém bojišti, na němž se objevily, měla tato země málo přátel na kontinentě. Ani zájem, ani čest nevyžadovaly, aby státy pevninské Evropy pokračovaly ve válce. A kdyby byl Hitler nastolit mír, který by plně bral v úvahu oba tyto faktory, pak by bývalo chybělo jen velmi málo k tomu, aby Britové mohli nebo Američané chtěli na něco takového přistoupit. Problém, kdo má být pánem Evropy, by se řešil přinejmenším po celou generaci. Ale místo toho Hitler (stejně jako před ním Napoleon) využil svého vítězství nikoli k usmíření, nýbrž k drancování svých obětí, využívaje jejich zdrojů k vedení dalších válek, které nakonec prohrál.

Pokud jde o Hitlerovu „druhou válku“, nikdy nepočítal s nějakým urovnáním se Sovětským svazem. Tato válka byla válkou za koloniální podmanění, v níž měla být zničena vláda přemožených a jejich národy buď zmasakrovány, nebo zotročeny. A zde opět ani nejúplnější vojenské vítězství nemohlo přinést víc než poskytnout možnost k nějakému politickému řešení. Kdyby Hitler promýšlel evropské války jako imperiální výboje, byl by si mohl představit obrovský rozsah problémů, jakými ho „obšťastní“ jeho vojenská vítězství. I při sebekompletněji dovršeném výboji jsou totiž nezbytné určité kooperativní kroky ze strany poraženého národa, má-li být vítězství zužitkováno. Čím pokročilejší je společnost, tím nutnější je kooperace. Mají-li impéria fungovat, musejí být nalezeni místní vůdci a odborníci. Hitler obdivoval úspěch, s jakým Britové spravovali Indii při využívání malého množství administrátorů, ale nedokázal pochopit, že to bylo možné jen proto, že Britové podřizovali Indii minimu příkazů a požadavků a nechávali je žít svým životem. Podmanění by mohlo být přínosné pouze při srozumění. Hitler naopak systematicky ničil místní elity, které by s ním mohly kooperovat při správě Ruska, a pro dlouhodobou pacifikaci neměl žádné plány s výjimkou udržování teroru.

Existoval ještě další faktor, jenž činil evropské koloniální výboje „rozhodujícími“. Oběti byly izolovány a nemohly doufat v žádné vnější zdroje pomoci k odvrácení nebo zvrácení porážky. Domorodí obyvatelé Severní Ameriky a jižní Asie si mohli na jistou dobu udržet svou nezávislost podněcováním evropských dobyvatelů proti sobě navzájem. Když však byli Francouzi vypuzeni z obou těchto kontinentů, jejich obyvatelé byli vydáni napospas anglosaským dobyvatelům a svět je zanechal jejich osudu. Avšak v polovině 20. století zbylo už jen málo částí světa, kde by taková „rozhodnutí“ mohla být izolována od světové politiky. Neúspěšné snahy evropských mocností udržet si nebo znovu prosadit svůj koloniální vliv po druhé světové válce ukázaly nemožnost oddělovat v poslední polovině 20. století koloniální nadvládu od světové politiky. I rozhodnutí vnucovaná původním obyvatelům prostřednictvím přece jen vzdálenějších konfliktů v Austrálii, na Novém

Zélandu či na americkém Západě nyní projednává světový apelační soud. Málokteré oběti – pokud vůbec nějaké – jsou dnes opuštěny a bez přátel. Efekt porážky na bojišti – jak úspěšně dokázali Palestinci – může být pozdržen nebo zmírněn (ne-li zvrácen) obratnou propagandou a diplomacií u Spojených národů. Vzhledem ke globalizaci politiky je v současné době velmi nepravděpodobné využití vojenské síly jako „rozhodujícího“ faktoru pro vnucení „totálních“ řešení.

Kdy tedy mohou být dnes války potenciálně „rozhodující“? Clausewitzovská formule stále platí. Za prvé, musí být dosaženo tak přesvědčivých operačních vítězství, aby protivník byl úplně odzbrojen, nebo přinucen si uvědomit, že by náklady pokračujícího konfliktu byly neúnosně vysoké. V případě takových omezených cílů, jako bylo ovládnutí Falklandských ostrovů nebo hraniční uspořádání v Himaláji (čínsko-indická válka v roce 1962), je to stále zcela uskutečnitelné. Takové „rozhodující“ vítězství je tím snazší, jestliže jedna strana disponuje obrovskou přesilou a také je tak vnímána, ačkoli fyzická síla může být vyrovnána (ne-li překonána) morálním odhodláním, na jaké narazily Spojené státy ve Vietnamu. Za druhé, poražená mocnost musí být zbavena všech zdrojů vnější podpory pro zvrácení vojenského verdiktu, podobně jako se to Britům podařilo v OSN za falklandské války a Bismarckovi vůči Francii po roce 1870. I když poražený protivník zůstává nesmířen se svými prohrami a ztrátami, musí se – jakkoli neochotně – s nimi smířit. Za třetí, což je ze všeho nejdůležitější, v konfliktu mezi státy se musí v poražené zemi najít vláda, schopná a ochotná nést odpovědnost za vynucování mírových podmínek od svých krajanů. Obtížnost tohoto úkolu bude přímo úměrná tvrdosti podmínek, které je poražená mocnost nucena přijmout. Nelze-li žádnou takovou vládu najít, vítězná mocnost musí převzít odpovědnost sama, což je normální způsob, jak rostou impéria. Rozhodnutí po válce v Perském zálivu ponechat Saddáma Husajna na jeho místě spíše než dosadit amerického generála Normana Schwarzkopfa jako imperiálního prokonzula ukázalo, že umírněný rozsudek je menším ze dvou možných zel.

Proto dnešní války – tedy války mezi státy – všeobecně vykazují tendenci být „rozhodující“ faktorem hlavně ve smyslu zachování statu quo. Falklandské ostrovy zůstávají britskými, Kuvajt zůstává nezávislým. I druhá světová válka byla úspěšně vybojována po vyvrácení dvou ohnisek imperiální expanze, ačkoli svět musel být po ní značně rekonstruován. Avšak válka, vedená z jakéhokoli důvodu, která nesměřuje k řešení beroucímu v úvahu obavy, zájmy a v neposlední řadě i čest poražených národů, velmi pravděpodobně na delší dobu nic nerozhodne.

Poznámka

- 1) *Esej vychází z referátu předneseného na 40. výroční konferenci IISS v Oxfordu v září 1998 a byla upravena ve světle následné diskuze. Autor pokládá za svou povinnost vyjádřit velké uznání práci profesora Briana Bonda *The Pursuit of Victory: From Napoleon to Saddam Hussein* (Oxford University Press, Oxford and New York 1996) a Elliotta Abramse (ed.) *Honor among Nations: Intangible Interests and Foreign Policy* (Ethics and Public Policy Center, Washington, DC 1998).*
- 2) *Stat' je přeložena z časopisu Survival, vol. 41, no. 1, Spring 1999; © International Institute for Strategic Studies.*